

Sbližování Itálie a Německa ve druhé polovině třicátých let a Hitlerova návštěva Říma na jaře 1938¹

Marek Šmíd

Přestože se doba dvacátých a třicátých let těší značné pozornosti historiků, nebyly dosud v pohledu na mezinárodní vztahy zohledněny všechny faktory, které do meziválečné diplomacie vstupovaly. Stranou českých historiků doposud stála zahraniční politika Svatého stolce v meziválečném období. Nově zpřístupněné fondy vatikánských archivů dynamického pontifikátu papeže Pia XI. (1922–1939) však umožňují nový a zcela neznámý pohled na politické prostředí, které má nyní šanci doplnit svůj pohled rovněž o diplomatické ukotvení aktivit Svatého stolce. Cílem této studie je proto přiblížit zajímavý aspekt mezinárodní politiky třicátých let 20. století, který není dosud v domácí historiografii zpracován, a to postoj Svatého stolce k autoritativním a totalitním režimům na pozadí Hitlerovy cesty do Itálie v květnu 1938. Tímto tématem se dosud zabývali především italská, německá a anglická historici, kteří akcentovali mezinárodní politiku druhé poloviny 30. let a sblížení fašismu a nacizmu v předvečer druhé světové války. V českém prostředí, pokud je nám známo, podobná studie dosud nevznikla, i když klíčové dokumenty meziválečné politiky s důrazem na postavení Československa v meziválečné či válečné diplomacii byly již publikovány v četných edicích.²

Dne 17. března 1934 podepsaly Itálie, Rakousko a Maďarsko tzv. římské protokoly, čímž se jižní soupeř Československa dostával do stále větší závislosti na politice fašistické Itálie a přikláněl se ke státům, které představovaly trvalou mocensko-politickou hrozbu Malé dohody. Římské protokoly sledovaly primárně protiněmecké zaměření,

-
- 1 Tento text vznikl v rámci projektu OP VK Rozvoj postdoktorandských pozic na JU (CZ.1.07/2.3.00/30.0049), spolufinancovaného Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky a současně díky podpoře z grantu P 410/11/2348 Nacionalismus a antidemokratické tendence v českém a německém katolicismu v meziválečné ČSR.
 - 2 Mezi nejvýznamnější patří *Dokumenty československé zahraniční politiky*, dále pak tituly DEJMEK, J., *Československá zahraniční politika v roce 1936, I.-II.*, Praha 2003; DEJMEK, J., *Československá zahraniční politika v roce 1937, I.-II.*, Praha 2008; DEJMEK, J. a kol., *Československá zahraniční politika v roce 1937, I.-II.*, Praha 2001; NĚMEČEK, J. a kol., *Československá zahraniční politika v roce 1942*, Praha 2010; DEJMEK, J., KOLÁŘ, F., *Československo na pařížské mírové konferenci, I.-II.*, Praha 2001–2011.

proto během pokusu rakouských nacistů o puč v červenci 1934 Itálie upřímně demonstrovala věrnost svému závazku a manifestovala sílu svého spolenectví přítomností vojenských jednotek na Brenneru, čímž pro tuto chvíli zabránila dalšímu vměšování Berlína do zájmů Rakouska. Sám rakouský kancléř Engelbert Dollfuss (1892–1934) však puč z 25. července 1934 nepřežil.³

Vazby Rakouska a Itálie však měly i osobní rozměr, Engelbert Dollfuss a Benito Mussolini (1883–1945) byli přátelé a jejich rodiny se setkávaly. Rakouský politik projevoval vůči Itálii významné sympatie, což jeho nástupce na místě rakouského kancléře Kurta von Schuschnigg (1897–1977) nečinil.⁴ Přestože byl Engelbert Dollfuss křesťansko-socialistickým politikem, k sblížení s fašistickou Itálií jej přivedly politické okolnosti, zejména silný tlak rakouských levicových stran.⁵ Anšlusu, jenž tehdy hrozil, byla fašistická Itálie rozhodnuta zabránit za každou cenu, takže při dilematu, zdali by se rozhodla pro anšlus či podpořila spíše restauraci Habsburků v Rakousku, upřednostňovala nastolení této dynastie.⁶

Dollfussovým nástupcem se stal politik, právník a vysokoškolský profesor Kurt von Schuschnigg,⁷ vůdce křesťansko-sociální strany a vicekancléř v letech 1933–1934, jenž povolal představitele rakouských nacistů Arthura Seyss-Inquarta (1892–1946) do státní rady a povolil existenci NSDAP v zemi.⁸ Ve snaze učinit z neklidného Rakouska evropský, nikoliv jen středoevropský problém, podporovalo Československo projekt tzv. Dunajského paktu, vzešlý z dočasného sblížení mezi Itálií a Francií na počátku roku 1935, a snažilo se pro něj získat podporu i malodohodových spojenců.⁹

V dubnu 1935 svolal Benito Mussolini mezinárodní konferenci do italské Stresi, kde se za účasti Velké Británie, Francie a Itálie velmoci ostře postavily proti agresivní zahraniční politice Německa, zejména proti zavedení všeobecné branné povinnosti a dlouhodobým snahám zmocnit se Rakouska. Konference potvrdila závazky rýn-

3 NOLTE, E., *Die faschistischen Bewegungen. Die Krise des liberalen Systems und die Entwicklung der Faschismen*, München 1966, s. 117; PAYNE, S. G., *A History of Fascism 1914–45*, Wisconsin 2003, s. 249; BOSWORTH, R. J. B., *Mussolini*, New York 2002, s. 282. V době nacistického puče v červenci 1934 pobývala Dollfussova žena Alwine společně s dětmi — čtyřletým Bibi a šestiletou Evi — u Mussoliniho v Riccione. Byl to právě Benito Mussolini, kdo tuto tragickou zprávu rodině sděloval, a zaskočen zprávou o smrti svého přítele se rozhodl manifestovat sílu italských zbraní na Brenneru.

4 BOSWORTH, R. J. B., c. d., s. 325.

5 MONTANELLI, I. — CERVI, M., *Storia d'Italia 1919–1936, VII.*, Milano 2006, s. 321.

6 *Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky* (dále AMZV), Řím 1934, běžná zpráva č. 50, 13. 8. 1934; AMZV, Vídeň 1934, telegram došlý č. 290/34, 31. 5. 1934.

7 K osobnosti a životu K. von Schuschnigga podrobněji: REITER, I., *Österreich 1933–1938. Interdisziplinäre Annäherungen and as Dollfuß-, Schuschnigg- Regime*, Wien 2012; SÖNNICHSEN, S., *Österreichs Ringen um Souveränität in Europa 1934–1938. Kurt Schuschnigg im Kampf gegen den Anschluss and as Dritte Reich*, München 2006; BISCHOF, G., *The Dollfuss-Schuschnigg era in Austria. A reassessment*, New Brunswick 2003; SCHARMITZER, E. L., *Kurt Schuschnigg. Für Österreich und gegen Hitler*, Wien 2000.

8 CARSTEN, F. L., *Faschismus in Österreich. Von Schönerer zu Hitler*, München 1978, s. 249 a dále.

9 DEJMEK, J., *Československo a jeho sousedé*, Praha 2002, s. 178.

ského garančního paktu a dočasné sblížení Itálie a Francie, které bylo navíc umocněno Mussoliniho despektem k Hitlerovým rasovým zákonům, jež byly vyhlášeny 15. září 1935 v Norimberku.

Zavraždění kancléře Engelberta Dollfusse oddálilo Itálii od Německa a přivedlo ji ke spojenectví s Francií, kdy na počátku roku 1935 došlo k uzavření italsko-francouzské dohody, podepsané 7. ledna v Palazzo Venezia v Římě. Itálie jí uznala Tunisko za oblast výlučného zájmu Francie a naopak údajně získala od Paříže souhlas s připravenou expanzí do Etiopie, což pro ni v daný moment představovalo jeden z největších úspěchů zahraniční politiky. Pierre Laval (1883–1945) a Benito Mussolini se také shodli na negativním hodnocení německého zbrojení a požadovali jeho smluvní limitování.¹⁰

První krůčky na společné cestě fašizmu a nacizmu podnikli vůdci obou zemí v červnu 1934, kdy se poprvé setkali v Benátkách. Tam představovala rakouská otázka jedno z klíčových témat společných rozhovorů. Zde Adolf Hitler (1889–1945) a Benito Mussolini mimo jiné diskutovali rakouskou nezávislost, již označili za neaktuální, potřebu společného úsilí o zjednaní „pokoje“ v Rakousku, stálý zájem obou zemí o události v Rakousku apod.¹¹ Na druhé straně nelze první schůzku obou politiků považovat za počátek přátelství, neboť o měsíc později neváhal Benito Mussolini demonstrovat sílu italských zbraní na Brenneru a prokázat své nepřátelství vůči německému vůdci.

Německo v Benátkách současně oznámilo Itálii, že nemá námitky vůči její africké politice, na níž ostatně Mussolinimu velmi záleželo, přičemž projevilo větší vstřícnost vůči Římu než Velká Británie a Francie. Jako výraz vděku Itálie postupně opouštěla svoji dosavadní protiněmeckou orientaci v Rakousku, o čemž ujišťoval na společném setkání italský státní podsekretář Fulvio Suvich (1887–1980) rakouského ministra zahraničí Egona Berger-Waldenegga (1880–1960),¹² nicméně sblížení s Německem zatím odmítal.¹³ Rakouští představitelé však byli realisté a vztah Itálie k jejím zemi vnímali skepticky; Itálie se od přelomu let 1935/1936 vzdávala samostatných aspirací ve střední Evropě, když prohlašovala, že „problém rakouské nezávislosti je problémem rakouským a evropským, a pokud je evropským, také zvláště italským, avšak nikoli výlučně italským,“¹⁴ přičemž hrozbou pro Československo se nyní stávalo posilování Německa.

Německo současně ujišťovalo Rakousko, že z jeho strany rakouské nezávislosti nebezpečí nehrozí, stejně jako tak činila Itálie, která se přes měnící se vztah k Německu odmítala vzdát záruk rakouské nezávislosti. Vítězství v „největší koloniální válce v dějinách“ upevnilo reputaci Benita Mussoliniho jak ve vnitřní, tak mezinárodní politice, avšak způsobilo do značné míry přesun jeho zahraničního akcentu od

10 FATTORINI, E., *Pio XI, Hitler e Mussolini. La solitudine di un papa*, Torino 2007, s. 71; WILLIAMS, M. A., *Mussolini's Propaganda Abroad: Subversion in the Mediterranean and the Middle East (1935–1940)*, New York 2006, s. 33.

11 FELICE, R., *Breve storia del fascismo*, Milano 2011, s. 80.

12 V letech 1934–1936 zastával E. Berger-Waldenege post rakouského ministra zahraničí. Následně se stal rakouským vyslancem v Římě.

13 FELICE, R., *Mussolini il Duce. Lo Stato totalitario 1936–1940*, Torino 1996, s. 338, 447.

14 AMZV, Řím 1935, běžná zpráva č. 63, 27. 5. 1935.

středoevropského k středomořskému prostoru.¹⁵ Současně prozíravý Adolf Hitler využil krize vyvolané italsko-habešskou válkou. Během března 1936 obsadilo německé vojsko demilitarizované Porýní a vypovědělo locarnské dohody.

Benito Mussolini zřejmě v roce 1936 definitivně pochopil, že se pevnou zárukou a jistou podporou pro jeho mocenské ambice stalo rozpínavé nacistické Německo, nikoliv západoevropské demokratické mocnosti Francie a Velká Británie, i když Rakousko nepřestal ujišťovat o své podpoře.¹⁶ Nacistická propaganda v Rakousku mezitím od počátku roku 1936 zesílila a šířila protichůdné zprávy o změně ústavy ve směru k monarchii, odstoupení rakouského prezidenta Wilhelma Miklase (1872–1956), restauraci Habsburků apod.¹⁷ Po podepsání bilaterální smlouvy s Německem již nemohlo Československo nacistický vliv na události v tomto jižním „německém státě“, ve skutečnosti provincii Hitlerovy říše, přehlížet, avšak nemělo současně dost sil, aby mu efektivně čelilo.¹⁸ To stejné pochopil i italský fašistický vůdce Benito Mussolini, který postupně svého severního spojence obětoval zájmům Německa.

Mezinárodní izolaci Rakouska se jeho kancléř Kurt von Schuschnigg rozhodl čelit svými četnými cestami do Itálie a snahou o upevnění rakousko-italských diplomatických vztahů. Itálie se těšila rakouskému zájmu již od roku 1933, kdy recipročně ujišťovala Vídeň o potřebě úzké spolupráce mezi Itálií a Rakouskem.¹⁹ V květnu 1936 byla reorganizována i rakouská vláda, do níž byli přizváni zástupci heimwehru.²⁰ Schuschniggovy vládní kruhy, ve snaze vyhnout se německému nebezpečí, uvažovaly dokonce o restauraci Habsburků, čímž však pouze vyvolávaly nevráživost u ostatních středoevropských zemí, ale i u domácího obyvatelstva. Proti restauraci stály jednotně a odhodlaně státy Malé dohody již od dvacátých let.

Teprve vznik Osy Berlín–Řím z podzimu 1936, jež oslabila mezinárodní postavení Vídně, bylo počátkem německo-italského sblížování. Vídeň se již nadále nemohla spoléhat na italskou záštitu, a zároveň, společně s německo-italskou podporou Francisca Franca (1892–1975)²¹ ve španělské občanské válce, vyvedla Německo z politické izolace a učinila z něj významnou mocnost v boji proti evropskému komunismu. Na druhé straně oddálila obě země západoevropským mocnostem Francii a Velké Británii. Německou snahu interpretovat španělskou občanskou válku jako komunistickou hrozbu Evropě odmítal na stránkách *L'Osservatore Romano* zejména Svatý stolec,²²

15 LAQUEUR, W., *Fascism: Past, Present, Future*, Oxford 1996, s. 66.

16 MORGAN, P., *Fascism in Europe, 1919–1945*, London 2003, s. 145.

17 STACKELBERGER, R., *The Routledge Companion to Nazi Germany*, New York 2007, s. 138.

18 KOVTUN, J., *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*, Praha 2005, s. 792.

19 MORGAN, P., *Italian Fascism 1915–1945*, New York 2004, s. 180.

20 PAYNE, S. G., *A History of Fascism. 1914–1945*, London 1995, s. 245, 250.

21 K osobnosti a životu Francisca Franca více: SUÁREZ, F. L., *Franco, los años decisivos (1931–1945)*, Barcelona 2011; ASHFORD, H. G., *Franco. Retrato psicológico de un dictador*, Madrid 2001; FUSI, J. P., *Franco*, Madrid 1985; MORADIELLOS, E., *La España de Franco (1936–1975). Política y sociedad*, Madrid 2003.

22 KENT, P. C., *A Tale of Two Popes. Pius XI, Pius XII and the Rome-Berlin Axis*, in: *Journal of Contemporary History* 23, 1988, No. 4, s. 593–594.

jehož kritická slova na adresu italského spojence — Německa — vyvrcholila vydáním encykliky *Mit brennender Sorge* na jaře 1937, v níž upozornil na porušování konkordátu a odsoudil jeho ideologické prameny.²³

Adolf Hitler odpověděl zesíleným postupem vůči německým katolíkům. Sblížení obou zemí navíc potvrdilo jmenování obdivovatele nacistického Německa Galeazza Ciano (1903–1944) ministrem zahraničí a jeho následná cesta do Berlína v říjnu 1936 odrážela sílící obdiv italských fašistických elit k progresivnímu a v zahraniční politice úspěšnému nacizmu.²⁴ Zdálo se, že Benito Mussolini svěřil osud Rakouska do rukou Führera jako „odměnu“ za uznání výsledků italského koloniálního tažení.²⁵ Vrcholem fašisticko-nacistické spolupráce byla poté Mussoliniho cesta do Berlína na podzim 1937.²⁶ Fašistická Itálie vystoupila 11. prosince 1937 ze Společnosti národů, což sice vyvolalo značnou pozornost Vídně, avšak ta odmítla následovat příkladu Říma.²⁷ Schuschniggova vláda byla v té době oslabována sílící aktivitou nacistů, na druhé straně upouštěla od orientace na Itálii. Rakušané pochopili, že se stali hříčkou vysoké hry německé a italské zahraniční politiky.

Dne 12. února 1938 si Adolf Hitler předvolal kancléře Kurta von Schuschnigga a ministra zahraničí Guida Schmidta (1901–1957) do Berchtesgadenu. Po tvrdém a dlouhém nátlaku a vyhrožování, ne nepodobném Háchově jednání v Berlíně o rok později, přinutil rakouského kancléře vyhlásit amnestii pro všechny uvězněné nacisty, jmenovat vůdce rakouské NSDAP Arthura Seyss-Inquarta ministrem vnitra a Hanse Fischböcka (1895–1967) ministrem financí, i když mnozí současníci tento akt vnímali prostřednictvím nacistické a fašistické propagandy. Kancléř opuštěný Itálií zřejmě neměl jinou možnost než se podřídit agresivnímu nacistickému Německu.²⁸

O den později, 13. března, bylo Rakousko prohlášeno za součást Německé říše, což „posvětil“ 10. dubna plebiscit, vypsáný v Německu včetně pohlceného Rakouska. V něm se pro anšlus vyjádřilo 99 % hlasujících. Itálie však veškeré své angažmá v Rakousku v době plebiscitu odmítala, neboť pochopila, že se Rakousko již definitivně stalo součástí mocenské expanze Třetí říše. Není příliš znám Hitlerův dopis Benitu Mussolinimu, psaný v předvečer anšlusu Rakouska, z 11. března 1938, kde jej informoval o svém únorovém setkání s Kurtem von Schuschniggem, který nyní porušil vůdci daná ujištění a vypsál v zemi plebiscit. Hitler tento jeho krok zpochybnil, přičemž ospravedlňoval svůj autoritativní zásah do dění v Rakousku a ducemu napsal, jak má budoucím událostem rozumět: „1/ Považujte tento čin za čin oprávněně

23 *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium Officiale, Annus XXIX, Series II, Vol. IV, Roma 1937, s. 145–188; MAYEUR, J.-M., Storia del Cristianesimo. Guerre mondiali e totalitarismi (1914–1958), XII., Roma 1997, s. 33.*

24 KENT, P. C., c. d., s. 593.

25 TANSILL, Ch. C., *Back Door to War: The Roosevelt Foreign Policy 1933–1941*, Chicago 1975, s. 382.

26 Vatikánský deník *L'Osservatore Romano* tuto cestu sice popisuje, ale nekomentuje. *L'Osservatore Romano*, 29. 9. 1937, s. 1.

27 MONTANELLI, I. — CERVI, M., *Storia d'Italia 1936–1943, VIII.*, Milano 2006, s. 118.

28 *I Documenti Diplomatici Italiani, Ottava Serie: 1935–1939, volume XI (1 gennaio — 22 maggio 1939)*, Roma 2006, dokument č. 130, s. 169–173.

národní obrany a tudíž za akci, kterou by každý charakterní muž na mém místě týmž způsobem provedl. Ani Vy, Excellence, byste nemohl jednat jinak, kdyby byl v sázce osud Italů. Ani já jako Führer a jako nacionální socialista, nemohu jednat jinak. 2/ V hodině pro Itálii kritické jsem Vám dokázal pevnost svých citů. Nepochybuje, že ani v budoucnosti se nic v tomto směru nezmění. 3/ Ať budou důsledky nejbližších událostí jakékoliv, jasně jsem vyznačil německou hranici vůči Francii a dnes stejně vytyčuji hranici vůči Itálii. Je to Brenner,²⁹ čímž se chtěl vyvarovat opakování italských demonstrací na Brenneru. Svým pasivním postojem v době březnové krize a přílišným spoléháním na německou pomoc tak Mussoliniho Itálie na jaře 1938 přispěla k nastolení zločinného režimu v Rakousku a podílela se na přiblížení Evropy dalšímu světovému konfliktu. Ve středoevropském prostoru jasně zvítězilo Německo, jež se mělo stát průvodcem fašistické Itálie po stezkách bojišť druhé světové války.

Zabrání Rakouska bylo zátěžovou zkouškou osy Berlín–Řím a Mussolini jako spojenec Třetí říše obstál na výbornou. Italsko-německé diplomatické záhy vstoupily v létě 1938 do nové fáze, přičemž Rakousko mohlo do budoucna představovat zřejmě jediný možný sporný bod na cestě ke spolupráci, proto se jej Benito Mussolini rozhodl obětovat přátelství s führerem a vrátit se zpět k zahraniční politice dvacátých let, ke Středozeří.

Necelé dva měsíce po anšlusu Rakouska přicestoval říšský kancléř Adolf Hitler do Říma, aby zde osobně poděkoval fašistickému vůdci Mussolinimu za jeho loajální postoj během posledních měsíců. Cílem návštěvy byla současně Hitlerova snaha posílit Osu Berlín–Řím, prohloubit spojenectví obou zemí a úsilí prolomit tradiční nepřátelství italské společnosti k Německu, jež měla být přesvědčena o nezbytnosti a výhodnosti sbližování s tímto severním sousedem. Vzhledem k takto silným manifestacím přátelství bylo nutné návštěvu dobře připravit a nachystat německému vůdci v Itálii nejvřelejší přijetí. Proto přípravy na velkolepý vůdcův příjezd začaly již v lednu 1938 a podílely se na nich nejvyšší špičky fašistického státu, např. ministr zahraničí Galeazzo Ciano, tajemník fašistické strany Achille Starace (1889–1945) či italský vyslanec v Berlíně Edoardo Dino Alfieri (1886–1966). Každý Hitlerův pohyb na italské půdě byl pečlivě naplánován, a to již od překročení rakousko-italské hranice na Brenneru při vstupu, tak po opuštění země o několik dní později. Současně měla fašistická propaganda působit na veřejné mínění a přesvědčovat obyvatelstvo, že fašismus a nacismus jsou sesterské ideologie.

Hitlerova cesta do Itálie budila přirozeně zájmy světové veřejnosti. Zabývaly se jí přední evropské deníky — italské již od prvních lednových dní. Dne 8. ledna 1938 přinesl list *Il Messaggero* článek s názvem *Kondotiér nového Německa*.³⁰ O Hitlerově návštěvě Říma psal o dva měsíce později jiný italský list *Il lavoro fascista*, který zdůrazňoval význam italsko-německého spojenectví.³¹ Hlavní zpravodajství během Hitlerova pobytu v Římě přinášel evropský tisk, zejména francouzské deníky *Le Temps* (6. května 1938), *Le Figaro* (7. a 10. května), *Journal des Débats* (7. a 12. května), *Le Matin*

29 AMZV, Řím 1938, zpráva běžná č. 18, 11. 3. 1938.

30 *Il condottiero della nuova Germania*, in: *Il Messaggero*, 8. 1. 1938, s. 1.

31 *Gioia e orgoglio del popolo italiano per la visita di Adolfo Hitler*, in: *Il lavoro fascista*, 2. 3. 1938, s. 1.

(8. května), *L'Umanité* (9. května), *La République* (9. května), *Le Journal* (10. května), *Paris-Soir* (10. května 1938). Výjimku představoval vatikánský list *L'Osservatore Romano*, který o ní své čtenáře neinformoval vůbec, naopak na konci dubna rozeslal státní sekretář Eugenio Pacelli (1876–1958) církevním hodnostářům jednoznačné instrukce: „Pokud obdrží vážení biskupové pozvání na ceremonie k Hitlerově poctě, mají účast odmítnout s poukazem na pronásledování církve v Německu.“³²

Proč se však Svatý stolec o Hitlerův příjezd tolik zajímal, když se jej rozhodl alespoň na stránkách svého tisku ignorovat? Bývalo totiž zvykem, že každá významná politická osobnost, jež do Říma zavítala, spojovala návštěvu italského krále s návštěvou papeže. Příímý náhled Svatého otce Pia XI. (1922–1939) zprostředkovává svědectví apoštolského nuncia při fašistické vládě v Římě Francesca Borgongini-Ducy (1884–1954), jenž dostal instrukce od papeže na audienci 24. dubna, kdy mu papež Pius XI. řekl: „Muž, kvůli němuž se konají toliké přípravy, je velkým pronásledovatelem církve.“³³ Tehdy byl již papež podrobně informován o politicko-náboženských poměrech v Německu a Rakousku po zveřejnění encykliky *Mit brennender Sorge* a rozhodl se protestovat mlčením svých služebníků-biskupů a listem *L'Osservatore Romano*.

Kardinál Francesco Borgongini-Duca následně vedl rozhovory s politikem Buffarinim Guidim (1895–1945), který se jej ptal, zdali má říšský vůdce Adolf Hitler v úmyslu navštívit Svatého otce. V případě, že by již nyní německá strana projevila o toto setkání zájem, byl papež ochotný svůj odjezd z Říma stanovený na 30. dubna zpozdít. I v případě, uváděl Francesco Borgongini-Duca, že by papež již Řím opustil, vrátil by se zpět a Adolfa Hitlera přijal. Buffarini Guidi odpověděl, že si myslí, že Adolf Hitler nemá v úmyslu papeže navštívit. Rozhovor, který se odehrál v místnosti s otevřenými dveřmi, se musel podle Borgonginiho dostat i k Benitu Mussolinimu a prostřednictvím něj i k Adolfu Hitlerovi. Ten tak, pokud jsou tato svědectví pravdivá, o vstřícnosti Svatého stolce věděl již před příjezdem do Říma.³⁴

Nebyla to však poněkud farizejská pozice? Vatikán na jedné straně odmítal Adolfa Hitlera ve Věčném městě uvítat, zpřístupnit mu své památky a vyzdobit své chrámy vlajkami, na druhé byl ochoten s Hitlerem jednat? Nikoliv, doba vstřícnosti Svatého stolce let 1933–1937 vůči nacistickému režimu skončila první německy psanou encyklikou v roce 1937 a další diplomatické vztahy a relativní vstřícnosti Vatikánu měly být s Třetí říší projednávány a vyřešeny. Teprve pak mohl být Svatý stolec nakloněn dalšímu sblížení. Nacistický režim však svoji církevní politiku měnit nehodlal, tím spíše nechtěl jednat o její podobě se Svatým stolcem, proto apoštolská nunciatura v Berlíně ani německé vyslanectví ve Vatikánu žádnou komunikaci ohledně možné návštěvy říšského kancléře u Svatého otce nerozvíjely.

Svatý stolec řešil, jakým způsobem připravit Vatikán a místní klérus na vůdcův příjezd. Po počátečních váháních bylo dosaženo jednoty, že římské církevní instituce nebudou ozdobeny ani německými (hákovými kříži), ani italskými vlajkami a římská

32 *Archivio Segreto Vaticano* (dále ASV), *Archivio della Nunziatura in Italia*, busta 118, fascikl 3, Pacelliho telegram z 21. 4. 1938, f. 19.

33 ASV, *Archivio della Nunziatura in Italia*, busta 118, fascikl 3, Borgongini-Duca Pacellimu 3. 5. 1938, f. 26–27.

34 Tamtéž.

kurie se návštěvy účastnit nebude. Církevní hierarchie připravovala krátký protinacistický spis, o jehož znění však neexistují podrobnější zprávy.³⁵ Přesto se Adolf Hitler s církevními hodnostáři ve Věčném městě setkal, ale pouze se sedmi či osmi německými kněžími (např. Aloisem Hudalem), kteří tvořili součást německé menšiny v Římě.³⁶

V Itálii strávil Adolf Hitler celý týden v období od úterý 3. do pondělí 9. května 1938. Nepřijel však sám, ale doprovázelo jej na pět set předních nacistických politiků, vrchní velitel Luftwaffe Hermann Göring (1893–1946), ministr propagandy Joseph Goebbels (1897–1945), ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop (1893–1946), šéf NSDAP Rudolf Hess (1894–1987) či šéf tajné policie Gestapo Heinrich Himmler (1901–1945) a sto dvacet filmařů, umělců a fotografů.³⁷ Na programu měl návštěvu tří významných italských měst — Říma, Neapole a Florencie.

Manifestace italské vstřícnosti vůči nacistickému Německu dráždila katolické kruhy, které se rozhodly odmítnout jak fašistický režim v Itálii, tak zahraničního německého hosta a dát najevo své nepřátelství vůči nacizmu.³⁸ Ze studia vatikánských materiálů je zřejmé, že Svatý stolec s diplomatickou návštěvou nesouhlasil, což bylo znát z jeho chování. Adolf Hitler byl rozhodnut Svatého otce při návštěvě Říma ignorovat, v čemž mu úspěšně sekundoval italský vůdce Benito Mussolini, který připravil jeho týdenní pobyt v Itálii, vědom si současně Hitlerových uměleckých ambicí, bez návštěvy jediné křesťanské památky.³⁹ Papež však nechtěl vítat Adolfa Hitlera ve Svatém městě a činit z něj metropoli světového fašizmu, tím spíše trpěl, když Benito Mussolini se vši slávou přijal jím nenáviděného, bezbožného Adolfa Hitlera.⁴⁰

Proto proběhla ještě před příjezdem Adolfa Hitlera do italského hlavního města intenzivní výměna názorů mezi představiteli Svatého stolce a fašistické vlády. Italský vyslanec u Svatého stolce Bonifacio Pignatti (1877–1957) sdělil na konci dubna ministru zahraničí Galeazziu Cianovi, že „biskupové italských měst, jež navštíví Hitler, se nezúčastní ceremonií k poctě hlavy Třetí říše. Svatý stolec se oslav k poctě führera též nezúčastní a věří, že fašistická vláda takový postoj chápe.“⁴¹

Zatímco dříve převažoval mezi historiky názor, že se papež Pius XI. nechtěl s Adolfem Hitlerem setkat, dnes je zřejmější, že o setkání usiloval. Chtěl pochopitelně upozornit na porušování konkordátu ze strany Německa, nevyjasněné záležitosti a podmínky katolické církve v Třetí říši. Těžko tuto vůli podsouvat Adolfu Hitlerovi, pro nějž, ačkoli katolík, nepředstavovala papežova osoba žádnou autoritu. Proto

35 ASV, Segreteria di Stato, Germania, stati 191, fascikl Viaggio di Hitler a Roma, nečíslovaný strojopis (3. 5. 1938).

36 ASV, Segreteria di Stato, Germania, stati 191, fascikl Viaggio di Hitler a Roma, nečíslovaný strojopis (19. 5. 1938).

37 BEN-GHIAT, R., *Fascist Modernities: Italy, 1922–1945*, London 2001, s. 141.

38 MAYEUR, J.-M., c. d., s. 377.

39 Jedinou výjimku představoval Pantheon. DOMARUS, M., *Hitler: Speeches and Proclamations 1932–1945*, Wauconda 1990, s. 1104.

40 BESIER, G., *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, Brno 2008, s. 247.

41 *I Documenti Diplomatici Italiani, Ottava Serie: 1935–1939, volume XI (24 aprile– 11 settembre 1938)*, Roma 2001, s. 30 dokument č. 17.

lze oponovat často rozšířenému názoru, že o setkání usilovaly obě strany, ale každá odmítala učinit první krok. Adolf Hitler čekal na papežovu vstřícnost a Pius XI. na kancléřovo gesto. Nelze rovněž přijmout myšlenku, že německý vůdce přijel do Říma s představou papežské návštěvy, ale Piovo opuštění Vatikánu mu v tom zabránilo.

Papež sice Řím opustil a pobýval na svém letní rezidenci v Castel Gandolfo, byl však připraven v případě Hitlerova zájmu o společné setkání k okamžitému návratu do Říma.⁴² O papežově přesunu do Castel Gandolfo informoval vatikánský list *L'Osservatore Romano* bezprostředně po jeho odjezdu z Říma.⁴³ Přestože článek přímo nehovořil o postojích Svatého stolce k budoucímu návštěvníkovi hlavního města, mezi řádky to bylo zcela jasné: „Svatý otec se neuchýlil do Castel Gandolfo kvůli malé diplomacii, ale kvůli tamějšímu vzduchu, jenž mu dělá dobře, zatímco politika zle...“⁴⁴ Je však docela možné, že setkání vatikánských a německých špiček zabránil sám Benito Mussolini, který věděl, že Svatý otec pravidelně v tento čas odjíždí z Věčného města, a načasoval Hitlerův příjezd do Říma na počátek května 1938, čímž snížil pravděpodobnost jejich možného nesetkání.

Papežově absenci ve Vatikánu byly dosud připisovány atributy zrady či vítězství, avšak je třeba ji chápat poněkud komplexněji. Svatý otec odcestoval z Věčného města v sobotu 30. dubna⁴⁵ a nařídil zhasnout všechna světla ve Vatikánu, uzavřít vatikánská muzea a zakázal vyvěsit jakékoliv vlajky, čímž nemohl dát již více najevo svůj odpor vůči nechtěnému návštěvníkovi a neumožnit mu, navzdory jeho uměleckým zájmům o italské umění a ohlašované touze vidět papežské sbírky, vstup do muzeí.⁴⁶ Tímto odmítnutím a hlasitou kritikou hákového kříže, jenž plně kontrastoval s křížem křesťanským,⁴⁷ společně s očekáváním, že to bude Adolf Hitler, kdo snad projeví zájem o setkání, se Svatý otec dobrovolně vyšachoval z římského dialogu, Adolfa Hitlera však stavěl do role prosebníka. Ostatně německému vůdci sdělil papež Pius XI. svůj jednoznačný názor již encyklikou *Mit brennender Sorge* o rok dříve.⁴⁸

Do Říma přicestoval Adolf Hitler navečer 3. května 1938 kolem 20.30 hodin. Vlák jej přivezl na moderní římské nádraží Ostiense, které se stalo první římskou manifestací italského fašizmu. Zde jej uvítali italský král Viktor Emanuel III. (1900–1946), fašistický vůdce Benito Mussolini, ministr zahraničí Galeazzo Ciano, všichni ministři a členové Velké fašistické rady, generálové, významní vyslanci a další představitelé italské elity. Z nádraží jej královský kočár za nadšeného jásotu římského davu odvezl pod italskými a německými vlajkami vyzdobené *Viale Hitler* k ubytování v centru města. Noční přehlídce bylo v ulicích Říma přítomno na sto tisíc vojáků. Druhý den dopoledne strávil říšský vůdce prohlídkou Pantheonu, Benátského náměstí (Piazza Venezia) a setkáním s Benitem Mussolinim na Kvirinálu. Těsně po poledni pak jed-

42 O'SHEA, P., *A Cross Too Heavy. Pope Pius XII and the Jews of Europe*, New York 2011, s. 132.

43 *Il Santo Padre a Castel Gandolfo*, *L'Osservatore Romano*, 2.–3. 5. 1938, s. 1.

44 Tamtéž.

45 MAYEUR, J.-M., c. d., s. 377.

46 O'MALLEY, J. W., *A History of the Popes: From Peter to the Present*, Plymouth 2010, s. 279.

47 Tamtéž.

48 *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium Officiale, Annus XXIX, Series II, Vol. IV*, Roma 1937, s. 14⁹—188.

nali oba zástupci Německa a Itálie v Benátském paláci (Palazzo Venezia). Po obědě obdivoval Adolf Hitler italské letiště v Centocelle u Říma, kde se účastnil vojenských manévrů, a starou římskou cestu Via Appia. Večer uspořádal italský král slavnostní večeři na počest říšského kancléře Adolfa Hitlera v Kvirinálu, jíž se účastnily elity německého i italského politického života v zemi, stejně jako četní vyslanci, diplomaté, generálové, admirálové či aristokraté.

Zřejmě nejvýznamnější politická konverzace celé vůdcovy návštěvy v Itálii se odehrála ve středu 4. května v Benátském paláci.⁴⁹ Italské archivy ani dokumenty však o ní nepřinášejí žádnou zprávu. Podle zprávy rozsáhlé edice *I Documenti Italiani* prý archivní složka s názvem *Hitler v Římě* zvlhla a nedá se přečíst, německá edice *Akten zur deutschen auswärtigen Politik* zase nepřináší potřebné informace. Výsledkem jednání v Benátském paláci byl „Projekt smlouvy o přátelství mezi Itálií a Německem“,⁵⁰ jenž byl iniciativou německé strany. Sám ministr zahraničí Galeazzo Ciano o tom hovoří ve svém deníku 5. května: „Ribbentrop nám nabídnul pakt vojenské pomoci, veřejný či tajný, jak chceme. Já jsem před ducem vyjádřil opačné přání a zdržel jsem uzavření paktu pomoci či politické podpory. Vůdce jej chce naopak uzavřít. A učiníme tak, protože existuje tisíc a jeden důvod nevěřit v západní demokracie. Já se však domnívám, že bude lepší jej odložit, abychom nedělali problémy Chamberlainovi, v předvečer setkání Rady... Návštěva proto skončila bez uzavření písemné smlouvy.“⁵¹

Během tohoto jednání se též řešila otázka Sudet, která právě v této době představovala aktuální středoevropský problém. Napjaté německo-československé vztahy načas uklidnil Hitlerův odjezd do Itálie.⁵² Německý vůdce při jednání s italskou stranou došel k závěru, že pokud konflikt nastane, Itálie zůstane neutrální a nebude činit Německu žádné problémy. Italové však v konflikt mezi Německem a Československem nevěřili, považovali jej za málo pravděpodobný, rozhodně se do něj nechtěli, stejně jako do rakouských vnitrostátních problémů, vměšovat. Domnívali se, že ani Velká Británie ani Francie nejsou připraveny na pomoc ČSR.⁵³ Zřejmě v reakci na italský náhled na události střední Evropy prohlásil Joachim von Ribbentrop, že československá otázka není v současné době aktuální. Co se týkalo oblasti Alto Adige v severní Itálii, Benito Mussolini prohlásil, že je tato otázka již definitivně uzavřena, což Adolf Hitler srdečně kvitoval, neboť nechtěl, aby se německá menšina stala překážkou na cestě sblížení s italským fašizmem.⁵⁴

Hitlerovu přítomnost ve Věčném městě komentoval Svatý otec v Castel Gandolfo 5. května, avšak nepřímo. Před přítomnými manželskými páry zdůraznil nutnost křesťanského života a důležitost modlitby. Poukázal rovněž na mnohé špatnosti v současné společnosti, mezi něž patří i „ten druhý kříž, jenž se nyní nachází v Římě,

49 *I Documenti Diplomatici Italiani, Ottava Serie: 1935–1939, volume XI (24 aprile–11 settembre 1938)*, Roma 2001, dokument č. 56, s. 85.

50 Tamtéž, s. 85.

51 CIANO, G., *Diario 1937–1943*, Milano 2006, s. 133.

52 *I Documenti Diplomatici Italiani, Ottava Serie: 1935–1939, volume XI (24 aprile–11 settembre 1938)*, dokument č. 63, s. 94–97.

53 Tamtéž, dokument č. 63, s. 86.

54 Tamtéž.

který však rozhodně není křížem Kristovým.⁵⁵ Východiskem z dobové krize byla podle papeže Pia XI. upřímná hluboká modlitba, což iritovalo italské fašistické kruhy. Odmítavý postoj Svatého stolce byl vůči německému vůdci natolik neústupný, že italský vyslanec Bonifacio Pignatti dokonce uvažoval o přerušení diplomatických vztahů s Vatikánem.⁵⁶

Dne 5. května byla na programu německé delegace návštěva Neapole a přehlídka italského námořnictva v neapolském přístavu. O den později byl Adolf Hitler zpět v Římě, aby přihlížel vojenské přehlídce na Via dei Trionfi a účastnil se slavnostní recepce na Kapitolu. Dne 7. května jej čekala letecká přehlídka, která kvůli špatnému počasí nemohla být realizována o den dříve, návštěva vojenského cvičiště v Santa Marinella a pamětihodností města (Andělského hradu, Pantheonu, římských lázní, vily Borghese) a slavnostní večere v Benátském paláci. Svatý stolec pozorně sledoval i Hitlerův pohyb po Věčném městě, nakolik se jeho slavnostní průvod přiblíží k Vatikánu. Právě tento den, 8. května, při cestě na přehlídku do Furbady, nejmenší stát světa těsně míjel.⁵⁷ Na druhý den odcestoval do toskánské Florencie, kolébky renesančního umění, a v doprovodu Benita Mussoliniho, Galeazza Ciana a Achilla Staraceho se kochal sbírkami starých mistrů v místních sbírkách. O půlnoci odcestovala nacistická elita zpět z Florencie do Berlína.

Nebyl to však pouze římský klérus a postoj Svatého stolce, které zůstaly během návštěvy pasivní, protože významně protestovaly právě mlčením, ale též statečností florentských kněží a arcibiskupa Eliy Dalla Costy (1872–1961). Ti arcibiskupství naproti katedrále, na rozdíl od jiných dekorovaných budov ve městě, nevyzdobili, zavřeli jeho okna a dveře a nevyvěsili na něm jedinou vlajku.⁵⁸ Toto symbolické gesto jistě mělo vliv na italské veřejné mínění. Mnohé osobnosti k fašistickým autoritám dosud loajální se od režimu začaly odklánět a svoji podporu autoritativnímu řádu zvažovat, což je příklad např. jezuity Pietra Tacchi-Venturiho (1861–1956), který sehrál významnou roli jako prostředník mezi Benitem Mussolinim a papežem Piem XI. v období před uzavřením Lateránských dohod ve druhé polovině dvacátých let.⁵⁹ K dalšímu vystřízlivění mezi italskými katolíky došlo po přijetí rasových zákonů v roce 1938.

Kromě Pantheonu nenavštívil Adolf Hitler ve městě s tisíci kostely ani jediný chrám Boží, čímž fašistický vůdce při sestavení programu dokázal, co bylo Hitlerovi jasné už dávno — Řím je významný i bez křesťanských staveb. Některá místa se říš-

55 Tamtéž, dokument č. 53, s. 81.

56 Tamtéž, dokument č. 61, s. 91.

57 ASV, Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Germania, fascikl 353, f. 14. A. Hitler jel přes Ponte S. Angelo, Piazza Adriana, Piazza Risorgimento, Viale Vaticano, Via Porta Pertusa a Via Aurelia.

58 Když papež v květnu 1938 při Hitlerově návštěvě Itálie zavřel bránu Vatikánských muzeí a odjel na několik dní do letní rezidence v Castel Gandolfo, florentský kardinál se zachoval ještě odvážněji. Při slavnostním vjezdu Mussoliniho a jeho vzácného hosta na florentské náměstí Piazza San Giovanni zůstalo arcibiskupství jedinou neosvětlenou budovou se zavřenými okenicemi.

59 Více: ŠMÍD, M., *Kardinál Pietro Gasparri — přední muž vatikánské diplomacie*, in: *Historica Olomucensia. Sborník prací historických* 42, 2012, č. 30, s. 101–114.

skému kancléři natolik zalíbila, že je zatoužil vidět ještě jednou, např. již zmiňovaný Pantheon či dlouhé římské bulváry. Hitlerův pobyt v Itálii sledovaly světové deníky s velkou pozorností. List *Il Corriere d'Italia* přinesl 8. května na titulní straně nadepsané „Neoddiskutovatelné přátelství mezi Itálií a Německem proklamované před celým světem“ podrobné informace o Hitlerově programu a poskytl čtenáři přepis slavnostních projevů Adolfa Hitlera a Benita Mussoliniho.⁶⁰ Zatímco pro ně byl hrdinou dne německý kancléř, jemuž sekundoval jeho italský hostitel, vatikánský *L'Osservatore Romano* sledoval pouze činy a projevy Svatého otce.

Ten přijal 4. května v Castel Gandolfo přes čtyři sta novomanželských párů⁶¹ a během slavnostní audience před nimi prohlásil: „... mezi těmito smutnými událostmi stojí především tato: nedaleko odsud byl na den Svatého kříže vztyčen jiný kříž, který však není křížem Kristovým. Říkám, abychom toto vše mohli pochopit, je nezbytné se modlit, modlit a modlit, aby Boží milost sestoupila na nás v celé své šíři. Ve skutečnosti jsme my prvními, kteří potřebují toto nekonečné Boží milosrdenství, tuto milost, která se rozšířila od samého začátku i katy našeho Pána.“⁶² Drobné postřehy z Hitlerova římského pobytu zachytil i ministr zahraničí Ciano ve svém deníku, kde popsal velmi emotivně zejména Hitlerův odjezd z Florencie 9. května: „Na nádraží bylo loučení mezi Hitlerem a Mussolinim velmi vřelé. Duce prohlásil: 'Od nynějška nás už žádná síla nerozdělí!' Hitlerovy oči se zalily slzami...“⁶³

O Hitlerově pobytu v italské metropoli se rovněž vyjádřil československý vyslanec v Římě František Chvalkovský (1885–1945), který do Prahy zaslal následující uměřená slova: „V plném souhlase s Němci byla Hitlerova římská návštěva analogicky Duceho návštěvě v Berlíně organizována jako věc čistě německo-italská. Diplomatický sbor nebyl pozván ani k jediné funkci. Námořní atašé byli pozváni na přehlídku v neapolském zálivu, atašé vojenští na vojenskou parádu v Římě a atašé letečtí na letecké manévry ve Furbara. Ale italský lid nedal se k entusiasmu strhnouti. Nadšení bylo monopolem fašistické strany — ohromné výdaje bude platit národ... Veřejné mínění italské dívá se na nynější přátelství s Němci jako na nutnost, vyvolanou nešťastnou politikou Společností Národů vůbec a Edenovou zvláště. Italský lid chápe vděčnost Duceho Führerovi za jeho podporu v sankčním boji. Osu Berlín-Řím má za přirozenou reakci na dřívější politiky Anglie a Francie. Ale Němci s führerem na čele v Itálii populárními nejsou a anšlus ještě posílil v italském lidu tradiční přesvědčení o nebezpečnosti německého sousedství.“⁶⁴ Následně pak připojil i podrobnou komentovanou zprávu o Hitlerově pobytu v Itálii.

Zatímco lze považovat jednání Svatého stolce v průběhu Hitlerova pobytu v Římě z pohledu autoritativního italského státu za nepřijatelné, ministr zahraničí Ciano naopak 10. května v *L'Avvenire* ocenil, že se církev neuchýlila k ostřejší formě protestu, např. k exkomunikaci některých fašistických či nacistických vůdců či k přerušení diplo-

60 *Gli storici discorsi dei due capi*, *Il Corriere d'Italia*, 8. 5. 1938, s. 1.

61 *L'Osservatore Romano*, 5. 5. 1938, s. 1.

62 BURTETTO, D. (ed.), *Discorsi di Pio XI, Vol. III. (1934–1939)*, Vaticano 1985, s. 735.

63 CIANO, G., c. d., s. 134.

64 AMZV, Řím 1938, zpráva politická běžná č. 32, 10. 5. 1938.

matických vztahů.⁶⁵ Neuplynulo ani půl roku a oba vůdci se setkali opět. Tentokrát se tak stalo v září 1938 v Mnichově, aby s definitivní platností vyřešili otázku Československa.

Lze se domnívat, že ke sblížování režimů italského fašismu a německého nacismu docházelo od roku 1936, kdy se oba režimy radikalizovaly a shodovaly na řešení některých zahraničně politických problémů (Habeš, Španělsko). Itálie byla od poloviny třicátých let ochotna vyměnit svého rakouského spojence za podporu ze strany nacistické Třetí říše, což také učinila. Nástup Adolfa Hitlera k moci současně umožnil realizaci Mussoliniho plánu z roku 1932 — invazi do Habeše a cestu ke „světové slávě“ Itálie.⁶⁶ Třebaže Hitlerova návštěva v Římě nevedla k uzavření formálních dohod, lze považovat jednání během návštěvy Itálie za první krok k uzavření Ocelového paktu v roce 1939. Úžasná grandiozita manifestací, jež návštěvu provázely, byla jasným potvrzením solidarity Osy po anšlusu a měla vliv na Hitlerův projev v Palazzo Venezia, kde prohlásil Brenner za jednu provždy nezměnitelnou hranici mezi Itálií a Německem. Zajímavou otázkou představuje postoj Svatého stolce v květnu 1938 a „touha“ papeže Pia XI. hovořit s Adolfem Hitlerem. Obsah a podoba těchto možných hovorů však nejsou dodnes známy.

ABSTRAKT

SBLIŽOVÁNÍ ITÁLIE A NĚMECKA VE DRUHÉ POLOVINĚ TŘICÁTÝCH LET A HITLEROVA NÁVŠTĚVA ŘÍMA NA JAŘE 1938

Tato studie je analýzou německo-italských vztahů v období před druhou světovou válkou. Sleduje jejich diplomatické vztahy od uzavření tzv. římských protokolů v roce 1934 přes podepsání Osy Berlín-Řím (1936) k anšlusu Rakouska v roce 1938, aby analyzovala složité postavení Vídně v těchto dramatických letech. Současně odhaluje, nakolik se Dollfusovo a Schuschniggovo Rakousko stalo mocenskou hříčkou v rukou Německa a Itálie a jak byl Benito Mussolini postupně ochotnější vyměnit své úzké vazby k Vídni za spojenectví s Berlínem a přesunout svůj zájem ze středoevropské k středomořské politice. Studie se současně zabývá významným detailem z italsko-německých vztahů, a to příjezdem říšského kancléře Adolfa Hitlera do Říma v květnu 1938 a reflexí postojů jak fašistických elit, tak vatikánských špiček k jeho osobě. Analyzuje, jaké vztahy mezi ním a Svatým otcem panovaly a vysvětluje, proč nedošlo v Římě ke schůzce se Svatým otcem Piem XI. a jaký postoj papež při této příležitosti zaujal.

KLÍČOVÁ SLOVA

Itálie, Německo, Benito Mussolini, Adolf Hitler, fašismus, nacismus, meziválečná Evropa

ABSTRACT

RAPPROCHEMENT OF ITALY AND GERMANY IN THE SECOND HALF OF THE NINETEEN-THIRTIES AND HITLER'S VISIT TO ROME IN SPRING 1938

This study presents an analysis of German-Italian relations in the time before World War II. It traces their diplomatic relations following the conclusion of the so-called Rome Protocols of 1934

⁶⁵ *Constatazioni Commiato italiano*, in: *L'Avvenire*, 10. 5. 1938.

⁶⁶ MORGAN, P., *Fascism in Europe...*, s. 145.

via signing the treaty on the Berlin-Rome Axis (1936) towards the occupation of Austria in 1938 to analyze the difficult position of Vienna during those dramatic years. At the same time, it reveals to what extent the Austria of Dollfuss and Schuschnigg became political putty in the hands of Germany and Italy, and how Benito Mussolini was getting more and more willing to exchange his close links with Vienna for an alliance with Berlin, and thus shift his interest from Central-European politics towards the Mediterranean. The study also deals with one significant detail in Italian-German relations, namely with the arrival of Adolf Hitler, Chancellor of the German Reich, in Rome in May 1938, and with a reflection on fascist elites' attitudes as well as those of the Vatican towards his person. It also examines what the relations between him and the Holy Father were, and explains why he failed to meet Pope Pius XI in Rome, and what stand the Pope took on that occasion.

KEYWORDS

Italy, Germany, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Fascism, Nazism, Interwar Europe